

Розмежування понять «deskриптивна» та «presкриптивна» мовна норма

Вінницький національний технічний університет

Анотація: У статті подано основні визначення терміна «мовна норма», здійснено аналіз понять «deskриптивна» та «presкриптивна» мовна норма, встановлено їхні характерні ознаки.

Ключові слова: нормативність, deskриптивна мовна норма, presкриптивна мовна норма.

Abstract: The article presents the basic definitions of the term «language norm», the analysis of the concepts of «descriptive» and «prescriptive» language norm, established by their characteristic features.

Key words: normativity, descriptive language norm, prescriptive language norm.

Поняття мовної норми є засадничим для вивчення процесів унормування мовних явищ. У сучасній лінгвістиці не існує єдиної думки як до проблеми нормативності взагалі, так і до окремих конкретних норм літературної мови [1: 138]. Сучасне визначення терміна «норма» у науковій практиці неоднозначне. Розбіжності у його трактуванні обумовлені різними підходами до проблеми нормативності. Це стосується загальної теорії мови, культури мови, а також практичних міркувань мовної культури [2: 34]. Тому у поняття «норма» часто вкладають різний зміст. Однак розбіжності у наукових дефініціях поняття «норма» потребують узгодження, що сприятиме уточненню його обсягу.

Аналіз наукових досліджень і публікацій засвідчив, що в різні періоди розвитку літературної мови мовознавці приділили увагу дослідженню мовної норми, однак до тепер природа й обсяг поняття «норма» не встановлені однозначно.

С. Я. Єрмоленко тлумачить норму як «сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування у певний період розвитку мови і суспільства» про Єрмоленко трохи більше : там весь відділ зараз працює над нормою в різних мовних сферах [3: 438]. О. О. Селіванова визначає мовну норму як «обрані у процесі комунікативної взаємодії з числа варіантів мовної реалізації, уніфіковані, свідомо фіксовані й найбільш поширені традиційні зразки (стандарти) репрезентації системи мови (засоби мови і правила їхнього вживання)» [4: 346]. Л. В. Струганець зазначає, що норми властиві не тільки літературній мові, а й іншим формам існування мови (наприклад, діалектам) [5].

Найповніше, на нашу думку, літературну норму визначає М. М. Пилинський: «Норма літературної мови – це реальний, історично зумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі й нормі мови і становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних фактів загальнонародної (національної) мови в процесі спілкування» [6: 94]. На думку М. М. Пилинського, в мовній нормі суспільний характер проявляється ще сильніше, ніж суспільний характер мови взагалі.

Сучасні мовознавці розрізняють deskриптивну та presкриптивну мовну норми. Зокрема, Б. Фаска deskриптивною називає норму, «абсолютно ідентичну можливостям, які надані системою мови; вона не вилучає жодного варіанта із суми усіх можливих» [2: 37]. Як стверджує П. О. Селігей, «описувачі» вважають, що норма має ґрунтуватися винятково на узусі, а мовознавець – лише сторонній спостерігач, споглядальник. Його справа – збирати мовні факти й описувати їх у нейтральний, безоцінний спосіб [7: 68]. Deskриптивна норма відбиває реально вживані в мові лексеми, словоформи, мовні конструкції. Вони не завжди відповідають установленим зразкам, адже на них позначаються і стилістичний потенціал, і екстралінгвальні чинники, і постійні внутрішньосистемні пошуки [8: 48]. Тобто, deskриптивна норма – репрезентант усіх реальних, реалізованих і тих, що реалізуються, можливостей певної мовної системи, які прийняті й репродукуються лінгвосоціумом.

Характерними ознаками deskриптивної норми є такі:

1) вона детермінована лише системою мови і її внутрішніми закономірностями; 2) вона еволюціонує у процесі зміни й одночасно зі зміною у системі мови; 3) вона не унеможливує жодних реальних, реалізованих і тих, які реалізуються, перспектив мовної системи, тобто визначається варіантністю [2: 37].

Окрім дескриптивної норми мовознавці також виокремлюють прескриптивну норму, яка є ідеальною, але часто недосяжною. За лінгвістичним словником О. О. Селіванової «прескриптивне мовознавство – це розділ мовознавства, що вивчає проблеми унормування (кодифікації) мовних форм, їхньої оцінки під кутом зору правильності, естетичності, раціональності тощо» [9: 487].

У лінгвістиці прескриптивний підхід охоплює питання стандартизації вимови, синтаксису, коректного стилістичного використання лексичних засобів та ін. «Прескриптивісти пропагують те, що певні групи мовного колективу розглядають як добрий смак. Якщо ці смаки консервативні, прескриптивне мовознавство може нав'язувати суспільству незмінність мови, якщо радикальні – продукувати неологізми» [10: 40]. Таким чином, прескриптивний підхід до вивчення мовних явищ включає рекомендації щодо ефективного використання мови і прескриптивна норма є сукупністю тенденцій відбору і правил використання мовних засобів. Її стабільність залежить від культурно-історичної ситуації, мовної структури та особливостей генези її літературної форми [8: 48]. Прескриптивна норма, за умови підтримки літературною традицією, освітою і соціальним статусом у країні, є доволі консервативною.

Специфіка прескриптивного лінгвістичного підходу як принципово позначеного оцінним ставленням до мови розкривається у його протиставленні дескриптивній лінгвістиці, зорієнтованій на безоцінну об'єктивність [10: 45]. У сучасній теоретичній лінгвістиці необхідність розрізнення дескриптивного та прескриптивного підходів не викликає сумнівів, хоча оцінка прескриптивності і сьогодні коливається від цілковитого заперечення і, відповідно, проголошення несумісності ролі лінгвіста і мовного нормалізатора до визнання статусу нормативної лінгвістики і переконання, що саме лінгвіст-науковець може бути найкомпетентнішим і найефективнішим мовним нормалізатором [11: 20 – 21].

Список використаної літератури

1. Шевченко А. М. Проблема норми у сучасному мовознавстві [текст] / А. М. Шевченко // Історичні регіони України: минуле та сучасність: матеріали Всеукр. наук. конф., 28 листопада 2013 р., Харківський національний автомобільно-дорожній університет. – Харків, 2013. – С. 137–140.
2. Струганець Л. В. Мовна норма: стале і змінне [текст] / Л. В. Струганець // Культура слова. – 2011. – № 74. – С. 34 – 43.
3. Українська мова. Енциклопедія. – К., 2007.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: [підручник] / О. О. Селіванова. – Полтава: Дозвілля – К., 2008. – 712 с.
5. Струганець Л. В. Культура мови [словник термінів] / Л. В. Струганець. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 125 с.
6. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль [текст] / М. М. Пилинський. – К.: Наук. думка, 1976. – 288 с.
7. Селігей П. О. Нормативний підхід у мовознавстві й мовна критика [текст] / П. О. Селігей // Стиль і текст. – 2012. – Випуск 13. – С. 66 – 72.
8. Коць Т. А. Про прескриптивну і дескриптивну норму в граматиці [текст] / Т. А. Коць // Культура слова. – 2010. – № 72. – С. 47 – 55.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія [текст] / О. О. Селіванова. – Полтава: Дозвілля – К., 2006.
10. Гайович Г. В. Прескриптивний підхід до вивчення мовних явищ: зміст, значення, проблеми [текст] / Г. В. Гайович // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. – 2012. – № 26. – С. 39 – 47.
11. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Мова, культура, влада [текст] / Г. М. Яворська. – К.: Нац. акад. наук України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні, 2000. – 288 с.

Поздрань Юлія Вячеславівна, викладач кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця
e-mail: yuliapozdran@ukr.net

Pozdran Yulia Vjacheslavivna, the teacher of the Linguistics Department of Vinnytsia national technical university, Vinnytsia.
e-mail: yuliapozdran@ukr.net